

NOORED 1950.–1960. AASTATE EESTI NSV-s

Ellen Värv

*Ei ole halvemaid, paremaid aegu
On ainult hetk, milles elame praegu.*
(Artur Alliksaar)

[...] *aeg oli raske ja igati kitsas, aga noor inimene leiab alati tee ja võimaluse rõõmude jaoks. Me ei olnud elu suhtes nõudlikud, me tundsimme rõõmu igast pisiasjast. Me ei võistelnud ega uhkeldanud oma materiaalsete võimalustega, me nautisime elu.* (Naine, snd 1934, KV 1067: 136)

Kui mõnel juhul võidakse rääkida oma raskest lapsepõlvest, siis noorusaega meenutatakse üldjuhul ikka ilusa ja õnnelikuna. Kas ka keerulistel sõjajärgsetel aastakümnetel? Artiklis vaatlen, milline osatähtsus oli poliitilisel rollil Nõukogude Eesti noortediskursuses, kui tugevasti oli noorte tegevus allutatud valitseva ideoloogia kontrollile. Sotsioloog Hilary Pilkingtoni¹ eeskujul analüüsin noorte elu kahest aspektist: esiteks *noored kui kommunismiehitajad* ja teiseks *noored kui lääne mõjude ohvrid*. Nimetatud paradigmasid raamistikuna kasutades vaatlen ametliku noorsoopoliitika taustal noorte endi sotsiaalset kogemust.

Artikli põhiallikas on Tartu Ülikooli etnoloogia õppetooli ja Eesti Rahva Muusemi ühisprojekti „Argielu strateegiad ja praktikad Nõukogude Eestis“ raames (Eesti Teadusfondi grant 5322) koostatud struktureeritud küsimuslehele „Noortekultuurid nõukogude ajal“ 2004. ja 2005. aastal laekunud vastused ning Tartu linnas tehtud

---

¹ H. Pilkington on alates 2005. aasta suvest Warwicki Ülikooli sotsioloogia osakonna professor. 1988. aastast on ta oma teadustöös keskendunud Venemaa ühiskonna, eriti noortekultuuri uuringutele.

Foto 1. Sõbrannad. 1952. ERM Fk 2865: 148.

kuus teemaintervjuud. Lisaks kasutasin 1996. aastal intervjueeritud üheksa 1960. aastate ajalootudengi mälestusi. Taustinformatsioonina olen kasutanud 2003. aastal avaldatud viljandimaalaste noorusmälestusi viiekümnendatest aastatest (*Meie viiekümnendad*. 2003) ja meediatekste.

Kindlasti sõltub mälestuste edastamine inimese isiksuseomadustest, kui jutukas või avatud ta on, või sellest, milline on hilisem avalikkuse kujundatud arvamus noortest. Näiteks puutusin intervjuud paludes kokku sellegagi, et mulle öeldi: „Ma ei oska midagi rääkida, ma ei olnud huvitav noor.“ Küsitluslehtede vastustes järgiti enamasti esitatud küsimusi, millele vastates sageli ainult loetleti oma noorusaja tegemisi. Siiski esines ka vabas vormis jutustusi, kus küsimustest oli eeskju võetud vaid teatud raamistiku kujundamisel. Intervjuud toimusid vabas vormis, ma palusin inimestel lihtsalt rääkida oma noorusajast ja vestluse käigus esitasin suunavaid küsimusi. Selgelt eristusid intervjueeritustest need, kes olid noorusajal aktiivsed olnud. Mälestustes keskendusid nad peamiselt oma harrastustele ja tegevustele, millest rääkisid väga emotsionaalselt ja detailidesse laskudes. Teised esitasid oma noorusloo rohkem kiretult, kronoloogilises järjekorras, õpinguid aluseks võttes.

NOORTEKULTUURIDE TEKE JA UURIMINE

Noortekultuuride ja noorte kui iseseisva sotsiaalse kategooria esiletõus on seotud linnastumisega. Talupojakultuuris oli noor inimene kindlalt seotud külaelu ja selle elurütmiga, traditsioonide ja normidega. Lapsepõlve lõppu tähistati kindla rituaaliga, millega noor inimene võeti vastu täiskasvanute maailma. Näiteks Eestis tähistas täisealiseks saamist luteriusulistel alates 18. sajandist leeriskäimine. Puudus põlvkondadevaheline kultuuriline erinevus, rääkimata vastuseisust – ühiselt tehti tööd ja ühiselt ka pidutseti. Alles ühiskonna moderniseerimisprotsessiga kaasnenud noorte ümberasumine külaühiskonna kontrollitud ja reeglistatud keskkonnast uude arenevasse linnaruumi lõi eeldused noortele iseloomuliku kultuuri või eluviisi kujunemiseks.

Lääne noorteuuringutel on pikk ja keeruline ajalugu, mida võib struktureerida mitmeti (vt näiteks Hebdige 1988; Pilkington 1994: 7–43). Kuna pikka aega valitses noorteuuringutes subkultuuriteooria², siis Andy Bennetile ja Keith Kahn-Harrisele (2004: 2–14) tuginedes annan lühiülevaate sellest lähtuvalt.

Nad eristavad:

- Chicago Ülikooli sotsioloogide uuringuid (1920.–1960. aastad),
- Birminghami Tänapäeva Kultuuriuuringute Keskuse noorte subkultuuriuuringuid,
- Birminghami koolkonna subkultuuri teooria kriitikute töid,
- postsubkultuuri teooriat.

Chicago koolkonna noorteuuringud said innustust sotsioloog Robert E. Parki 1915. aastal kirjutatud esseest *The city*, milles ta kutsus üles jälgima ja uurima „inimeste käitumist linnakeskkonnas“ (Thornton 1997: 12; vt Park 1997). Peamiselt keskenduti noorte hääbelise käitumise uurimisele – noori vaadeldi kui sotsiaalset probleemi. Nendest uuringutest tekkis ka *subkultuuri* mõiste, mille esmakordselt defineeris 1947. aastal Milton M. Gordon (1997: 40–41). Subkultuuriteooriaga seletati, et noorte hääbelisus ei ole bioloogiline

---

² Subkultuuri võib kõige üldisemalt defineerida kui mingis kultuuris eksisteerivat ühiste huvide, väärtushinnangute, kogemuste ja käitumisega sotsiaalset rühmitust. Subkultuuriteooria püüab seletada erinevate subkultuuride tekkepõhjust, nende arengut ja levikut.

probleem, vaid see saab alguse sotsiaalsetest suhetest ja kultuurilisest keskkonnast. Subkultuuri defineeriti kui sarnaste sotsiaalsete probleemidega rühmitusi, kes koos otsivad oma probleemidele lahendusi (vt Cohen 1997).

1970. aastatest sai noorteuuringute keskuseks Birminghami Tänapäeva Kultuuriuuringute Keskus. Võttes Chicago koolkonnalt üle subkultuuri teooria, uuriti selle abil Briti ühiskonnas pärast Teist maailmasõda tekkinud stiilipõhiseid noortekultuure (*teddy boy*'d, *mod*'id, *skinhead*'id). Marksistlikust klassiteooriast mõjustatuna defineeriti subkultuuri töölisklassi noorte alternatiivsete elustiilidena, mis tekkisid vastupanuna valitseva dominantkultuuri, vanemkultuuri või massikultuuri vastu (Gelder 1997: 83–84). Selle teooria tähtseks kujunes 1976. aastal ilmunud *Resistance Through Rituals* (Hall, Jefferson 1976).

Õige pea asuti Birminghami koolkonna subkultuuri teooriat kriitiliselt ümber hindama. Kritiseeriti näiteks nende seisukohti, milles nähti subkultuuride tekkepõhjusena töölisnoorte vastupanu, mis välistas võimaluse liituda sellega lõbu, huvi või kas või sarnase muusikalise maitse pärast, ning ei arvestanud meedia rolli³. Ei nõustatud ka sellega, et sõjajärgse tarbimisbuumi tekitas tarbimine vastupanu pärast (vt Bennett, Kahn-Harris 2004: 6–11).

Tänapäeva postmodernistlikus maailmas, kus valitseb noortestiilide paljusus ning sidemed eri gruppide vahel on nõrgenenud ja ähmastunud, on subkultuurne uurimine asendunud nn postsubkultuurse lähenemisega. A. Bennetti ja K. Kahn-Harrise järgi kasutatakse noortekultuuride uurimisel ja analüüsimisel praegu termineid, nagu *neo-tribus*, *elustiil* või näiteks teatrimaailmast laenatud *stseen*. Viimase sisu on mitmetähenduslik, seda võib mõista nii etenduse, mängu tähenduses, s.o „elu kui teater“, kui ka teatud piiritletud ruumi tähenduses (Bennett 2000: 25–27; Bennett, Kahn-Harris 2004: 12–13; vt Epstein 1998; Muggleton 2000). Samuti on asutud uurima noorte etnilise identiteedi probleeme (Bennett 2000: 28).

Ida-Euroopas peeti valitseva poliitilise kontseptsiooni kohaselt noori sotsialistliku tuleviku võrdkujuks. Neid kujutati jõuna, kes viib lõpu-

³ David Muggleton, kes on ise nooruses kuulunud subkultuuri, märkis, et noorele oli olulisem siiski isiklik vabaduse ja kogemuste otsimine (Muggleton 2000: 2).

le kommunismi ehitamise. Sotsioloogia kui teadusharu institutsionaliseerumisega 1960. aastate poliitilise liberaliseerumise õhkkonnas kaasnesid ka noorte sotsioloogilised uuringud. Nendes uuringutes ei lähenetud noortele enam kui kommunismiehitajate esirinnas samumajatele, vaid neid vaadeldi kui oma vajaduste ja probleemidega kindlat sotsiaaldemograafilist gruppi. Kokkuvõtvalt kujutasid need uuringud siiski sotsiaalset tellimust eesmärgiga anda võimule nõu noorsoopoliitika väljatöötamiseks. Sõltumatuid noortekultuuri uurin-guid tehti suhteliselt vähe (Mohrmann 1987; Povrzanović 1987; Pilkington 1994: 71–78; Taylor 2005: 155–156).

1980. aastate lõpul ja 1990. aastate algul aset leidnud ühiskondli-kud muutused tõid teatud pöörde ka noorteuuringutesse. Sotsioloog Hilary Pilkington, kasutades perestroika ajal avanenud võimalusi Venemaal ja Venemaal uurida, tõi oma noorteuuringutega ühtlasi sealse ühiskonna uuringud laiemale tähelepanu alla. Oma esimeses töös *Russia's Youth and its Culture* uuris ta 1980. aastate Venemaa teismeliste loodud kultuuriruumi ning kirjeldas üksikasjalikult nõu-kogude noorsoopoliitika ajalugu (Pilkington 1994). Vene sotsioloogide endi esimesed uurimused Vene noorte „subkultuuridest“ päri-nevad siiski alles 1990ndate lõpust (Pilkington 2004: 120).

Kui enamikus postkommunistlike riikide kaasajauuringutes kä-sitletakse peamiselt siirdeühiskonna noorte probleeme, siis Claire Wallace ja Sijka Kovatcheva uurisid oma 1998. aastal ilmunud raamatus *Youth in Society: The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe* noorte arengut ja kujunemist mõju-tavaid tegureid võrdlevalt nii sotsialismi kui kapitalismi kontekstis (Taylor 2005: 156).

Eesti noorte uurimine sai samuti alguse 1960. aastatel Tartu Ülikoo-li ja Eesti Teaduste Akadeemia sotsioloogide alustatud koolinoorte, üliõpilaste ja tööliskoorte väärtushinnangute uurimisest, mis on jätkunud tänini (Saarniit 1995: 3; vt Titma, Kenkmann 1977). Sotsio-loogid on oma uurimistulemusi üsna rohkelt avaldanud (vt näiteks Titma, Kenkmann 1977; 1979; 1988; Titma, Kenkmann, Saar, Uue-küla 1990; Saarniit 1995; 1998; Titma 2001; Kenkmann, Saarniit 2005), samuti on üliõpilased noorte elu erinevaid tahke käsitlenud

bakalaureuse- ja magistritöödes⁴, kuid ülevaatlikke noortekultuuri alaseid uurimusi on sarnaselt Ida-Euroopaga siiski napilt, ilmunud on vaid üksikud artiklid erineva taustaga uurijatelt. Näiteks sotsioloog Airi-Alina Allaste on kirjutanud noorte klubi- ja uimastikutuurist (2001; 2005), kultuurikriitik Berk Vaher teoreetiliselt noorte subkultuuridest (2001) ja Vaapo Vaher lõngustest (1999), etnoloog Marika Mikkor *skinhead* idest (2003), muusik Vello Salumets 1960. aastate noorte biitkultuurist (1998) ning endine Viljandi õpilasvabadusvõitleja Udo Josia⁵ koolinoorte vastupanuliikumisest (2004).

NOORUS – MÕISTE

Kuidas otsustada, mis on noorus ja kes on noor? Kas lähtuda füsioloogilistest, sotsiaalsetest või hoopis psühholoogilistest/emotsionaalsetest tunnustest? Kas see on eriline eluetapp või pigem psüühiline seisund?

Sotsioloogid on defineerinud noorust eluetapina, mis algab puberteedist ja lõpeb sotsiaalse küpsuse saavutamisega. Selle määratlusega markeeritakse üleminekut lapsepõlve vastutusevabast maailmast täiskasvanu vastutusrikkasse ellu, kohanemist lapsepõlverollide asemel täiskasvanu rollidega (vt Beitzl 1986: 9–11; Pilkington 1994: 14; Epstein 1998: 4–5). Sotsiaalse küpsuse saavutamine on väga individuaalne, ühtedel saabub varem, teistel hiljem, sõltudes suuresti valitsevatest oludest ja konkreetsest kultuurikontekstist.

Paljude sotsioloogide töödes on noorust tähistatud väga konkreetsete vanuseliste piiridega. Birminghami koolkonna sotsioloogid näiteks defineerisid noorust kui teatud eluaastaid ja keskendusid 16–21-aastaste noorte uurimisele (Bennett, Kahn-Harris 2004: 10). Nooruse piiride määratlemisel ühist arusaama siiski pole, eriti selle alumise joone tõmbamisel, sest kaasajal on täheldatav ka lapsea lühenemise tendents noorukiea varasema alguse arvelt. Ülemise piirina on kõige sagedamini märgitud 30. eluaastat (vt Taylor 2005: 157; Titma, Kenkmann 1977: 12). Üldiselt mõistetaksegi noortekultuuri

⁴ Vt <http://www.eni.ee/et/bibliograafia/yliopilastood>

⁵ Udo Josia oli Viljandi Maagümnaasiumi õpilaste vastupanuorganisatsiooni Triumviraat staabi liige, praegu töötab ta Eesti Represseeritute Registri Büros (Memento ERRB).

uuringutes noorte all noorukeid (*adolescent*) ja noori täiskasvanuid (*young adult*).

Sotsiaalteadlaste jaoks on noorus inimese arenemise ja kujunemise periood, millal hakatakse tegema iseseisvaid valikuid ja kujundatakse oma identiteet (Erikson, tsit Epstein 1998: 4). Just sel otsingute ajal on kõige suurem tõenäosus, et tekivad erinevad subkultuurid või elustiiligrupid.

H. Pilkingtoni meelest eirasid nõukogude sotsioloogid mingi kindla „noortekultuuri“ võimalikkust, väites, et võrdses ühiskonnas oli kõigil ühesugune „sotsialistlik eluviis“ (Pilkington 1994: 84). Noorsoo kasvatamist vaadati osana võitlusest ühiskonna ümberkorraldamise eest sotsialismi alustele (Lissoviski 1971: 160). Noortena mõisteti vaid teatavate üldiste sotsiaalpsühholoogiliste tunnuste ja väärtusorientatsiooniga spetsiifilist sotsiaaldemograafilist gruppi, mille sotsiaalne sisu määratleti sotsiaalsete suhete iseloomuga (Pilkington 1994: 74). Näiteks V. Lissovski⁶ järgi defineerisid nõukogude sotsioloogid noorust kui põlvkonda „sotsialiseerumise staadiumis inimesi, kes pürgivad üldhariduslike, kutsealaste ja kultuuriliste funktsioonide täitjateks ja keda ühiskond valmistab ette sotsiaalsete ülesannete täitmiseks” (Lissoviski 1971: 8). Ka Ida-Euroopa sotsialistlikes riikides kasutati demograafilist kriteeriumi, mis ühtlasi ühtis noorsoo-organisatsiooni liikmeks oleku ajaga, andes nii nooruse/noorte mõistele sisu (Povrzanović 1987: 333).

Käesolevas artiklis lähtun ENSV algusaastakümnete noorte noorusaega analüüsides nendest kriteeriumidest, mida küsitletud ise esitasid. ERMile saadetud struktureeritud biograafilistes noorusaja lugudes ja vaba vestluse korras toimunud intervjuudes noorusaega enamasti konkreetset ei piiritletud. Kõige sagedamini alustati lapsepõlvest ja jõuti tööeluni välja. 1939. aastal sündinud naine kirjutas: *Igatiüks võib noorusperioodiks arvestada erinevaid aastaid või aastakümneid. Minul hõlmab see ka lapsepõlve, algkooliaastaid, aga rohkem 1954–1964. a. Abiellusin 1964, nii et osa väiteid pärineb ka sellest perioodist* (KV 1047: 221). Abiellumist või perekonnaseisu on nooruse ühe tähisena kasutanud ka sotsioloogid (vt Povrzanović

⁶ Vladimir Lissovski on Sankt-Peterburgi Riikliku Ülikooli sotsioloogia professor, tegeleenud peamiselt noorsoo uuringutega (vt lähemalt Kozlovski 2000).

1987: 334). Wallace ja Kovatcheva esitavad oma raamatus *Youth and Society* idee „noorusest kui perioodist põlvneva perekonna ja oma loodava perekonna vahel“ (Taylor 2005: 158).

Kõige sagedamini seostatakse mälestustes noorust kui eluperioodi hariduse ja õppimisega. Näiteks kirjutas 1932. aastal sündinud naine:

Oma noorusajaks pean aastaid 1947, kui tulin tagasi Siberist kuni aastani 1960, mil abiellusin. Selle aja jagaksin veel neljaks perioodiks:

Esiteks aastad 1947 (alates novembrist) kuni 1950, kui õppisin 7- klassilises koolis ja olin „vaiksem kui vesi ja madalam kui rohi“ võõraste toanurgas. Sellesse aega jääb ka märtsiküüditamine, mille käigus viidi Siberisse tagasi mitmed minuga koos Eestisse tulnud noored. Teine ja juba hoopis huvitavam periood on aastad 1950 kuni 1953, mil õppisin Tallinna Meditsiinilises Keskkoolis, elasin kooli ühiselamus ja töötasin samal ajal alul käskjalana ajalehe toimetuses, hiljem nakkushaiglas meditsiiniõena. Kolmas periood oleks pärast kooli lõpetamist, kui mind suunati tööle velskrina Rapla rajooni Purku arstijaoskonda, kus töötasin 1954. aastani ja sealt viidi üle tööle Raplasse, mis moodustaski minu nooruse neljanda perioodi. (KV 1046: 312)

Kohtab ka põlvkondlikku enesemääratlust. Selle aluseks võetakse informatsiooni levik ja kultuurielu vormide avarumine 1950. aastate lõpust alates. Ennast defineeritakse viiekümnendate (sisaldas sõjajärgsed aastad) ja „kuldsete“ kuuekümnendate noorteks. *Me olime palju naiivsemad kui praegused noored. Me olime piltlikult öeldes sõjakaevikust välja hüpanud ja kooli läinud. Maailma asjadest polnud sellist pilti nagu praegu. Mulle näib, et minu põlvkond oli rõõmsameelsem ja optimistlikum, aga kindlasti naiivsem sellistes asjades. Hilisemad põlvkonnad läheksid nagu järjest targemaks, skeptilisemaks. Meie olime rohkem lapsed, lapsikumad. (Naine, EA 239: 43–44)*

Narratiivides viiekümnendate aastate noorte elust loetakse nooruse üheks loomulikuks osaks ka töötamist. Sageli oli see vajalik selleks, et edasi õppida. Nii võis õppimise periood väga pikaks venida, kuid informandid arvestasid selle siiski oma noorusaja sisse. Näiteks 1938. aastal sündinud mees pidi pere majanduslike olude tõttu pärast kohustusliku seitsme klassi lõpetamist 1954. aastal tööle

minema, jätkates paralleelselt õpinguid õhtukeskkoolis. Töö kõrvalt polnud kerge õppida, vahepeal tuli ka sõjaväes käia ja kooli lõpetamine viibis. Ülikooli läks ta alles 1965. aastal ja neid aastaid luges ta loomulikult oma noorusaja osaks. (Intervjuu)

AEG

Noorusaastatest jäävad tavaliselt meelde ainult ilusad mälestused. Ebameeldivate mälestuste kohta armastatakse öelda, et ajad olid rasked. (Naine, sünd 1936. Meie viiekümnedad. 2003 : 5).

Minevikku hinnatakse olevikusituatsioonist lähtudes ja noorust eluetapina peetakse ilusaks ajaks. Vaadeldavasse perioodi jäid mitmed Eestit vapustanud ja edaspidist elu mõjutanud suured ajaloolised sündmused: küüditamine, kolhooside moodustamine, jaht kodanlikele natsionalistidele, stalinismi hukkamõistmine, „raudse eesriide“ paotumine. Noored olid vastuoluliste mõjude keerises. Küsimuslehel olid küsimused Eesti ühiskonnaelus toimunu ja noorte meelsuse kohta, ka intervjuudes palusin ma uuritavatel hinnata konkreetseid olusid ning kas ja kuivõrd see nende eluvalikuid või kujunemist mõjutas.

Ajastule omast ühiskondlikku õhkkonda isiklike kogemuste kaudu iseloomustades joonistusid noorpõlve meenutustes käsitletavast perioodist välja lühemad ajajärgud: 1) viiekümnedate aastate esimene pool alates küüditamisest; 2) viiekümnedate teine pool; 3) kuuekümnendad aastad.

Küüditamisele järgnevast ajast tuuakse peamiste emotsioonidena välja hirm ja teadmatus toimuva kohta. 1933. aastal sündinud naine meenutas, kuidas keskkooli viimases klassis 1950/1951. aastal vahetusid poole aasta pealt õpetajad ja aasta hiljem ülikoolis õppides jäi kahekümne viiest alustanust alles vaid viisteist. Hirmu ja usaldamatuse õhkkonnast tulenenut iseloomustas ta: *Ega me ei teadnud mitte kellestki mitte midagi, kelle vanemad kust. Praegu kuuled, missugune suguvõsa kust võis pärit olla. See oli niivõrd imelik, et sellest ei räägitud ja see nagu oli välistatud lihtsalt.* (Intervjuu) Ka kuuekümnendate keskel ülikoolis õppinu meenutas, et ei teatud midagi oma sõprade ja tuttavate isiklikust elust, nende perekondadest või sotsiaalsest päritolust: *Me ei rääkinud sel teemal palju, ei olnud*

kombeks küsida. Paljudel oli ju midagi varjata ka, kas ideoloogiliselt väärat või siis liigagi õiget. Ja ega me ei rääkinud omavahel ka poliitilistel või kahtlastel ajaloo teemadel kuigi palju [...]. (Naine, EA 239: 83)

Nõukogude kuriteod süütute inimeste kallal, küüditamised ning sõjaväelaste kuritööd mõjutasid jutustajate sõnul oluliselt nende elu ja arvamuste kujunemist. Eriti rõhutasid seda need, kes repressioonidega ise olid otsesemalt või kaudsemalt kokku puutunud. Näiteks rääkis 1938. aastal sündinud mees, kuidas tema ristiema peksmine julgeolekus, et metsavendade kohta andmeid saada, samuti naabrinaise peksmine, kellel selle tagajärjel liikumishäired tekkisid, tekitasid noores poisis viha ja protesti korra vastu, mis selliseid asju korda saadab. (Intervjuu)

Alalhoiuinstinktist ajendatuna sai alguse aastakümneid kestev vaikimine: *Minu noorpõlves, s.t. pärast sõda, nõukogude ajal oma arvamust, mis oleks läinud lahku partei arvamusest ju keegi ei võinud avaldada, et mitte repressioonidega saada. Kes seda kogemata tegi mõne kahtlase repliigiga, sai kohe selle osaliseks. Kõigil olid suud kinni.* (Naine, snd 1931, KV 1046: 48) Uuritavad ütlesid, et varakult sai selgeks elu kaksikmoraaliga⁷, isikliku ja avaliku elu eristamine. 1935. aastal sündinud mees tõi välja koguni kolmepalgelise elu teke, kus üht juttu sai rääkida avalikult, teist sõbraga ja ainult sisimas teadsid, mida tegelikult arvad (KV 1068: 254). Mõned küsimuslehtedele vastanud püüdsid ka analüüsida, miks lepiti ja vaikiti. Näiteks 1931. aastal sündinud mees arvas, et kuna raske sõda oli lõppenud, sai rahulikult eluga edasi minna ega osatud kartagi, et midagi niisugust juhtub nagu juhtus: *Praegu, meenutades neid aegu, imestan, kui vähe räägiti siis maailma asjadest, kehtivast korrast ja kõigest, mida meil enam ei olnud. Raske sõda oli inimesed muutnud hoopis teiseks ning selle lõppemine andis suure kergenduse, mõistmata kõike seda, mida võivad tuua ja ka toovad edasised sünged aastakümned. Kõigest, mis tundus vale ja ebaõiglane, räägiti sosinal oma kitsastes ringkondades ning märkamatu harjuti ja lepiti sellega, mis meile osaks sai. Ka koolis tundus meeoleu olevat tavaline, tõine ja leppiv sellega, mis meile osaks sai.* (KV 1067: 21)

⁷ Aili Aareleid (2000) on kirjutanud topeltnõuetlemise kujunemisest kahel esimesel nõukogulikul aastakümnel.

Narratiividest tuli välja viiekümnendate teisest poolest alguse saanud võõrandumine ühiskondlikust reaalsusest, mis oli iseloomulik ka järgnevale aastakümnele. 1956. aastast alanud muutusi kirjeldas ajalooeksami ärajäämise kaudu samal aastal keskkooli lõpetanu: *Kui teatati, et ajalooeksam jääb ära, siis klassis kõik trampisid, möirgasid pinkide peal, rebisid lehti eksamivihikust. Aga mina juba tahtsin minna ajalugu õppima. [...] Sellepärast ma eriti ei rõõmustanud, kui ajaloo lõpueksam ära jäi. Aga siiski ka ülikooli sisseastumiseksamil olid ajaloo punktid väga lühikesed, kogu parteiajalugu jäi ära.* (Naine, EA 239: 43) Õppimise kõrval 16-aastaselt ehitusel tööd alustanud mehe mälestustesse olid eredamalt sööbinud vangilaagritest tagasi pöördunud ja ehitusel tööd alustanud meeste lood läbielatud. Intervjueeritava sõnul mõjutasid ja avardasid need kitsas ringis toimunud meestejutud oluliselt noore poisi maailmapilti ja silmaringi. (Mees, snd 1938, intervjuu) 1956. aastal Tartu ülikoolis õpinguid alustanud naise sõnul: *See 5 aastat, mis ma olin TRÜs, oli see nn Hruštšovi sula. See oli tohutu vabanemine, kõik olid nagu mingisuguses eufoorias. Poliitika oli end kõvasti diskrediteerinud, sest selgus, et kõik, mis siiani räägiti, oli vale. Seda me teadsime niigi, sest minu põlvkonna inimesed olid enamasti eestiaegsetest kodudest pärit. Eks sula ja vabanemise tunnetamine sõltus muidugi sellest, millisest kodust keegi tulnud oli, milline pagas tal oli ja kui siiralt ta eelneva perioodi jutte oli võtnud. [...] Aga minu põlvkonnal ei olnud poliitika moes. Ei olnud kumbagi – ei kehtiva riigikorra aktiivseid toetajaid ega aktiivseid vastaseid.* (EA 239: 43, 45)

Kuid sõjajärgsel ajal sündinud lastele oli Eesti NSV saanud juba ainuvõimalikuks ja igikestvaks paratamatuseks ja ühtlasi ainsaks eluruumiks, mida nad ise mäletasid. 1948. aastal sündinud naine meenutas: *Mulle tundus, et meie – noored, läksime ikka rõõmsal rinnal kaasa ja meie poliitiline meelsus ei erinenud meilt oodatavast. Kindlasti olime me sotsialismi pooldajad enamuses. Võis olla ka teisitimõtlejaid, kuid mina neid ei tundnud. Ega minu põlvkond ei osanudki ette kujutada, mida tegelikult tähendab kapitalistlik kord. Koolis teda ju ei kiidetud ja ega teda väga maha ka ei tehtud. Õpetajad olid siirad ja jagasid omi teadmisi ja sedagi, et seal on ikka hea, kus meid ei ole.*

Mina isiklikult olin oma ajastu pooldaja, ta oli ikkagi minu noorus, „Valget laeva“ ei osanud mina oodata ja vaevalt neid minuealis-

te hulgas üldse oligi. (KV 1046: 37).⁸ Teisalt iseloomustatakse oma suhtumist nõukogude riiki kui äärmiselt ükskõikset, vahel ka kergelt iroonilist. Selle põhjuseks tuuakse poliitiliste loosungite ülepakkumist ja kogu nõukogulikku retoorikat. (Naine, snd 1950, KV 1068: 185) Uuritavate sõnul puudus noortel poliitika vastu vähimigi huvi, seevastu oldi hästi kultuurilembesed, eriti üliõpilasringkondades: *Olid jah, „kuumad 60ndad”. Oli niisugune aeg, et taheti õppida. Taheti nagu kõrgemale, välja sellest kõigest, mis siin varem oli olnud. Tohtu soov oli rohkem teada. Teine tähtis asi – tuli kultuurisündmustega kursis olla.* (Naine, EA 239: 92; vt ka Palli 2004a).

Kuigi tänaselt positsioonilt vaadatuna oli eriti perioodi algusaeg raske ja keeruline, meenutati narratiivides oma noorust kui ilusat aega. Tõdeti, et sõja järel elati oma noort elu kergendustundega pommitamiste lõppemise ja lahingukära vaibumise üle. Rõõmu tunti väikestest asjadest, oldi vähenõudlikud ja elati üks päev korraga. „Sula“ ajastki räägiti rohkem naljast, naerust ja pidutsemisest.

NOUKOGUDE NOORSOOPOLIITIKA JA NOORED

Nõukogude retoorikas kujutati noori jõuna, kes viib lõpule kommunismi ehitamise.⁹ Noored moodustasid mõjutatavama osa rahvastikust, neid oli kergem kujundada soovitud ideoloogilist eesmärki silmas pidades. Kui Eestis tuli vanemal põlvkonnal kohaneda muutunud, sotsialistliku ühiskonna materiaalsete ja poliitiliste tingimustega, siis noortele, kes sündisid ja said hariduse uue korra tingimustes, oli see elu loomulikus keskkonnas.

⁸ Viivi Luige hinnangul koduneski kuuekümnendatel aastatel nõukogude võim lõpuks Eestis (*Rahva Hää* 13.10.1991). Teet Kallase sõnul „tänu jumalale sai „sula“ ruttu otsa, muidu oleks ta meid kihva keeranud“ (Palli 2004b).

⁹ Vladimir Lenini kõnest Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III Ülevenemaalisel Kongressil 2. oktoobril 1920: „See sugupõlv aga, kes praegu on 15-aastane, tema näeb kommunistlikku ühiskonda ja ise ka ehitab selle ühiskonna. Ja ta peab teadma, et kogu tema elu ülesandeks on selle ühiskonna ehitamine.“ (Lenin 1976: 424)

Noored kui kommunismi ehitajad

Nõukoguliku ideoloogia kohaselt mõisteti noorte kasvatamist kui kahepoolset protsessi – noori käsitati süsteemi dünaamilise osana, mis muutub vastastikusel mõjutamises.

Nõukogulik kasvatussüsteem oli üles ehitatud nii, et noored haarati juba lapsepõlvest, s.o kujunemise varasest staadiumist ühiskondlikesse organisatsioonidesse, mis täitsid vahetult poliitilisi ja ideoloogilisi funktsioone. Poliitilis-ideoloogilisi massiorganisatsioone ja pioneeriks või kommunistlikuks nooreks astumist/olemist on elulugude põhjal käsitlenud Kaari Siemer (vt 2003: 128–133), seetõttu peatun sellel vaid põgusalt.

Pioneerid ja kommunistlikud noored

Suur enamik küsimuslehele vastanutest ja intervjueeritavatest oli olnud pioneerid, poliitikat oli nende meenutuste kohaselt selle juures ainult kõlavate loosungite jagu. Lastele tehti asi huvitavaks sellega, et kogu klassiväline töö suruti pioneeritöö raamidesse: korraldati igasuguseid mängu, käidi matkamas.¹⁰ Mängiti ka väljakujunemata noorte psühholoogial, soovil sarnaneda kaaslastega. Kuid näiteks 1935. aastal sündinud naine astus pioneeriks hoopis sellepärast, et talle meeldis energiline ja ilus pioneerijuht. Komnoort temast ei saanud, küll aga pidi ta parteisse astuma, et soovitud ametikohal töötada: *Pioneeriks mina läksin vabatahtlikult. Meile tuli üks väga tore pioneerijuht. [...] Ilus, noor, sale, punase peaga neiu. Tegi kokakoondusi ja kõike niisuguseid asju, see oli täitsa vahva. Me läksime oma pinginaabriga kõige esimesena pioneeriks. Olime tõsimeelsed pioneerid. [...] Aga kommunistlikuks nooreks ma ei läinud. Keskkoolis meid küll masseeriti. Küll kutsuti meid ükshaaval välja [...] Aga see ei andnud tulemust. Vot minul on niisugune iseloom, et kui survet avaldatakse, hakkab mina vastu ja mina sain ikka selle keskkooli niimoodi ära lõpetada, et komsomoliks ma ei astunud. [...] Kui ma olin ülikoolis, siis mind katsuti ka komsomoliks saada. [...] Aga ma ei astunud komsomoli. [...] Aga parteisse ma küll astusin. [...] Nagu ajalooõpetajana. (Naine, sünd 1935, intervjuu)*

¹⁰ Ka õpetajad ise on oma tööd pioneeridega meenutanud helgetes toonides (vt Kõresaar 2005: 187, viide 26).

Üldine suhtumine komsomoli oli viiekümnendatel aastatel negatiivne, kuid sageli tuli käituda vastupidi oma põhimõtetele, põhjuseks hirm nii enda kui oma pere pärast. 1931. aastal sündinud naine kirjutas: *Mina astusin komsomoli ülikoolis õppides. [...] Vist oli see rohkem alateadlik „peitupugemine“ represseerimise eest.* (KV 1046: 50) Komsomoli astuti ka õpetajate kaitsmiseks, nagu 1933. aastal sündinud naise loost selgus: [...] *klassijuhataja Alma Sepa edasitöötamise lubamiseks astus enamus 10b klassi õpilastest 1950. aasta kevadel komsomoli. Kahjuks see ei aidanud, ideoloogiline „suurpuhastus“ samal aastal võttis temalt õiguse õpetada.* (KV 1067: 205)

Mitmed informandid põhjendasid oma komsomoli astumist neil aastail edasiõppimissooviga kõrgkoolis või seal tekkinud probleemidega spetsialiseerumisel soovitud erialale. Argentinas sündinud ja 1938. aastal Eestisse tulnud naisele tehti selgeks, et tema sünnikoht võib saada takistuseks töökoha leidmisel: *Olin pioneer, sest sunniti ja otsustasin, et komsomoliks ma ei hakka. Ka kõrgkoolis käidi peale, aga ma ei astunud komsomoli. Kolmandal kursusel kutsumus kursusejuhataja mind oma kabinetti, pani ukse kinni ja ütles, et nüüd võime rääkida. Ta ütles, et mõistab mind, kuid minu situatsioon on erinev teistest, nimelt on mul selline sünnikoht [Argentina], mis võib saada mulle takistuseks hiljem töökoha leidmisel. Kui ma astun komsomoli ja mind on vastu võetud, st ma olen käinud „läbi sõela“, siis ei hakata enam edaspidi minu taustaga tegelema (mul oli veel ka kaitseliitlastest onu ja onutütar Ameerikas, põgenikud). Pealegi jäi mul siis vist 3-4 aastat aega selle organisatsiooni liige olla ja ta lohutas, et selle aja ikka vastu pean.* (Naine, snd 1934, KV 1067: 135)

Kuigi komsomoli astumine oli 1960. aastatel üsna tavaline, polnud see siiski nii massiline kui järgneval kümnendil, mõnikord tehti seda lihtsalt selleks, et mitte põhjustada ebameeldivusi õpetajatele või ka vanematele. Kodust kaasa saadud näiliselt konformistlik eluhoiak ja kaksikmoraal põhjustasid noorte vastasseisu süsteemi nõmedusele ja õpetasid künismi¹¹.

¹¹ Näiteks kirjutas Mati Unt oma keskkooliajast: „Saage sulges kogu klassi õhtupoolikuks klassiruumi ega lasknud meid enne välja, kui olime kõik komsomoli astunud. Kui me aga õhtul teda koju saatsime, surus ta kaua meie käsi ja ütles,

Töökasvatus

Noorte ülesandeks peeti uue ühiskonna ülesehitamist. Sellest tulenevalt nähti komsomoli rolli eeskätt majanduslikuna – partei püstitatud tootmisplaanide täitmisel.¹² Sõjajärgsetel aastatel ja veel viiekümnendate algulgi kaasati Eesti noored sõjapurustuste likvideerimisele ning „rahvamajanduse taastamise ja arendamise viisaastaku plaanide täitmisele ja ületamisele“¹³. Selle ajajärgu mälestustes leidub rohkelt viiteid noorte rakendamisest ühe või teise konkreetse ülesande täitmiseks: *Purustatud linn vajab taastamist, igal võimalikul juhul saadeti õpilasi täiskasvanutele appi. Peale taastamistöde suunati õpilasi Leevaku ja Nursi elektrijaamade ehitusele. Need olid kuulutatud noorte löökehituseks. [...] Kevadel saadeti meid metsa istutamisele. Kõiki neid töid tehti iseenesest mõistetavalt, töö käigus õpiti üks-teist tundma ja tulemusena kujunesid omavahel sõprusdemed.* (Naine, snd 1928, KV 1047: 364)

Kuid meil tuli ka tööd teha, st ühiskondlikult kasulikke tööd. Meie korrastada oli kooli aed, siis ühel päeval teatas õpetaja, et järgmisel päeval läheme metsa istutama. [...] Teine kord viidi meid Piritale metsa alust puhastama, siis jälle praeguse botaanikaaija territooriumi puhastama või lihtsalt linna taastamistödele nagu lammutatud

---

silmad kuuvalgel läikimas, et ärgu me unustagu – tema on siiski vana aja inimene. Ta ütles seda suure rõhuga. Ta tahtis öelda, et pooldab tegelikult eesti aega. See oli traagiline õppetund, mis õpetas künismi ja kahepalgelisust, aga samas ka elu komplitseeritust. Et Saagele rõõmu teha, tilgutasime oma teostesse suvaliselt Leninit, progressi ja kosmost. Just nii palju kui vaja. Kaksikmoraal oli meile varakult selge.“ (1999: 1252)

¹² Näiteks 1954. aasta märtsis toimunud ÜLKNÜ XII kongressil rõhutati, et „vastavalt Kommunistliku Partei juhenditele peab komsomol noorsoo kasvatamise ja õpetamise kõrval osa võtma võitlusest sotsialistliku tööstuse edasiarendamise ja põllumajanduse edendamise eest“ (Toome 1986: 142).

¹³ 1946. aasta märtsis võttis NSVL Ülemnõukogu vastu seaduse „NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljas viie aasta plaan aastaks 1946–1950“, milles püstitatud ülesannete täitmist kavandati ELKNÜ II kongressil 1946. aasta mais vastuvõetud programmiga. Näiteks kohe pärast kongressi võttis ELKNÜ Keskkomitee büroo vastu otsuse noorte osalemisest põllumajanduse elektrifitseerimises. Selles seisis, et Eestis tuleb taastada ja ehitada 41 väikese võimsusega elektrijaama. Esimesena alustati Leevaku hüdroelektrijaama ehitamist 1947. aastal, sellele järgnesid Haljala, Leevi, Vastse-Nursi, Kotka-Kõnnu, Tudulinna jt. (*NLKP teatmik*. 1980: 276; Toome 1986: 92, 116–117).

varemetelt kive korjama jm. Selles sõjast laastatud linnas oli palju tööd. (Naine, snd 1934, KV 1067: 136)

Kolhooside loomisega sai alguse kogu nõukogude aja kestnud noorte – nii koolinoorte kui šefluse korras töölisnoorte tööjõu kasutamise sügisestel saagikoristustel. Küsimuslehe vastustes osutatakse sellega seoses viiekümnendate aastate algul esinenud probleemile, mida põllule selga panna, sest raskete majanduslike olude tõttu oli niigi puudus rõivastest ja jalanõudest: *Teisel kursusel saadeti meid sügisel Türi kanti kolhoosi abistama. Keegi ei küsinud, kas on sul midagi selga või jalga panna ja meie niigi napp riietus sai kartulipõllul kõvasti kannatada. Minu teada ei muretsenud keegi noorte vabaaja veetmise võimaluste pärast, vähemalt ei räägitud ega kirjutatud sellest, ikka olid tähtsad töö ja „töövõidud“.* (Naine, snd 1932, KV 1046: 312)

Alates 1954. aastast, kui kommunistlik partei kutsus noori panema käed külge sotsialistliku põllumajanduse ülesehitamisele ja asuma uudismaid üles harima¹⁴, hakkas ELKNÜ¹⁵ aktiivsemalt osalema üleliidulistes üritustes. Juba samal aastal sõitsid esimesed Eesti noored uudismaale Kasahstani. Uuritavatest keegi ise selles aktsioonis ei osalenud¹⁶, küll aga käisid 1956. aastal ülikoolis õpinguid alustanud naise kursusekaaslased seal: [...] *käidi uudismaal, Kasahstani tööl. Loomavagunis veeti tudengeid sinna poole. Pärast I kursust mul kursusekaaslased läksid, aga mul tulid kodused asjad vahele ja ei saanud minna. Nende mulje oli, et sealkandis elatakse nagu kivi ajas. Venemaa äratas ikka pigem võõristust kui huvi.* (EA 239: 47)

Samuti käisid Eesti noored komsomolilähetusega Donbassis kaevandusi rajamas.¹⁷

¹⁴ NLKP Keskkomitee 1954. aasta veebruari-märtsipleenum seadis ülesandeks harida Uurali, Siberi, Kasahstani, Volgamaa ja Põhja-Kaukaasia piirkondades üles 13 miljonit hektarit uusi maid (Toome 1986: 156).

¹⁵ Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing.

¹⁶ Vt naisüliõpilaste mälestusi uudismaal käimisest Riina Reinvelti ja Merike Ivaski koostatud ja korp! Filiae Patriae poolt välja antud raamatus *Kuue samba kutse. Naisena ülikoolis* (2005: 142–147).

¹⁷ Seal käidi aastatel 1956–1958 (Toome 1986: 157–158).

Foto 2. Üliõpilased uudismaal Kasahstanis. 1958. ERM Fk 2861: 27.

1958. aastal¹⁸ kehtestati kõrgkooli astumiseks uued reeglid, millega anti eelis neile noortele, kellel oli kaheaastane tööstaaž tööstuses. Need, kellel seda ei olnud, pidid terve esimese aasta õppimise kõrvalt töötama. Tollaste tudengite meenutustes räägitakse sellest kui ühest tolle aja absurdusest: selle asemel, et eriala õppida, tuli minna ehitusele või tehasesse, kus oskuste puudumisel ei saanud midagi mõistlikku teha. Ka 1961. aastal ajalooõpinguid alustanud naine pidi selle katsumuse läbi tegema: *Õppetöö oli õhtuti ja hommikuti töötati. Selline periood kestis ainult paar aastat. Enamus meie kursust läks tööle õmblusvabrikusse „Sangar“, paar inimest ülikooli ehitajaoskonda, nii et mina töötasin maalina esimesel aastal. [...] Üks päev oli minu arvates õppetööst vaba, nii et 4 päeval nädalas olid*

¹⁸ NSVL Ülemnõukogu võttis 28. detsembril 1958 vastu seaduse „Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasisest arendamisest NSV Liidus“, millega nõuti õppetöö tihedamat sidumist eluga, õppiva noorsoo kaasamist ühiskonnakasulikku tööesse. Ülikooli taheti võtta eelkõige tööstaažiga noori. Otse koolipingist tulnud noortele töökasvatuse andmiseks suunati TRÜs alates 1959/1960. õppeaastast ajaloo-keeleteaduskonna ja õigustajandusteaduskonna I kursuse üliõpilasi tootvale tööle Tartu linna ehitustele ja ettevõtetesse. (Siilivask, Palamets 1982: 215)

Foto 3. Noored Balti Soojuselektrijaama ehitusel. 1960. ERM Fk 2861: 302.

Noorsoo nõukogulikus töökasvatuses etendasid olulist osa komsomoli löök-ehitused. 1958. aastal kuulutati löökehituseks ka Balti Soojuselektrijaam.

õhtupoolikuti loengud. Mind võeti esialgu maalriõpilaseks, kevade poole tegin isegi kvalifikatsiooni eksami ära. Tagantjärele tundub raske, aga noored inimesed, pidasime vastu. Nendel oli vist raskem, kes „Sangaris“ käisid, neil oli väga vara hommikul tööle vaja minna. Ma ei mäleta, et me oleksime selle töötamise eest palka saanud. Saime stipendiumit. Aga kui me kategooriaeksami ära tegime, siis mingit palka me natuke saime küll. Aga muidu olid maalri õpilane ja üliõpilane ja olid kohustatud seal töötama. Igatahes tööraamatusse kanti see sisse. (EA 239: 64)

Lisaks noorte tööjõu kasutamisele majanduslikul eesmärgil, kaasati neid ka ideoloogilise töö – agitatsioonide tegemisse: *Kõige raskem oli linnarahvale agitatsiooni teha, et nad valima läheksid. Need olid 1948. aasta 18. jaanuari valimised. Olen sellest agiteerimisest kirjutanud oma päevikusse:*

*Tegin täna agitatsiooni,
pingutasin keelesooni.
Kätte andsin valimislehed,
said neid naised kui ka mehed.
Võrdõigustus on rahva seas
ja naised meestega koos reas!
Kuid ka viperusi tuli
mõni kodanik oli kuri.
Valima ei luband minna
ütles: „Mis ma lähen sinna?“
ütles: „Mulle suhkrut anna,
muidu jalad siit Sa kannal!“*

(Naine, snd 1930, KV 1047: 108–109)

Meenutatakse ka koolinoorena valimiste ajal esinemas käimist: *[...] valimiskampaaniate aegu pidid koolid esinema ja need valimised olid kohalikud, töörahva saadikute nõukogude valimine, siis oli ju Eesti NSV Ülemnõukogu valimised, neid valimisi oli ju sageli.* (Naine, snd 1935, intervjuu)

Uuritavate sõnul tegid noored kõiki neid töid iseenesestmõistetavalt ja selle üle sügavamalt juurdlemata, hinnates pigem saadud kogemusi, uusi sõpru ja koosveedetud aega: *saadeti meid [...] põllutööle majanditesse, sovhoosi või siis tegelikult kolhoosi. Seal oli*

Foto 4. Üleliidulisest kehakultuurlaste paraadist osavõtjad 1954. aastal Moskvast – eesti võimlejaneid noormeestega sõbralikest vennasvabariikidest.

Sport, eriti võistlussport, politiseerus nagu muu elugi. Valitses põhimõte, et kehaline kasvatus on kommunistliku kasvatusel lahutamatu koostisosa. „Nõukogude ühiskonnas ei tehta sporti spordi pärast või üksikute lõbuks. Kehakultuur ja sport on meil masside kasvatamise vahendiks. Sport peab kasvatama terveid, tugevaid, julgeid ja elurõõmsaid nõukogude inimesi, kes on võimelised ja väärilised minema vastu kommunismi heledale tulevikule.“ (Illisson 1949: 6)

Noorte hulgas oli sport vaadeldaval ajajärgul väga populaarne. Sellele antud poliitilise värvingu peale lihtsalt ei mõeldud. Sporti tehti, sest see meeldis ja pakkus võimalusi eneseteostuseks.

tore, ööbisime heinaküünis ja teadagi, olime terve öö üleval ja väga lõbus oli. (Naine, snd 1933, KV 1068: 62)

Kuuekümnendatel aastatel hakkasid noored nõukogulikule tööeetikale ise agaramalt uusi väljundeid otsima. Nii sündis 1964. aastal Eesti Üliõpilaste Ehitusmalev ning 1966. aastal toimunud keskkooliõpilaste – kortšaginlaste töölaager pani aluse Eesti Õpilasmalevale (vt Savisaar 1980). Malevas, mis muutus eriti populaarseks just järgnevatel aastakümnetel, omandas ametliku töökasvatuse kõrval olulise rolli sotsiaalne suhtlemine – noored hindasid eelkõige seal loodud suhteid ja koosveedetud aega.

Sotsialistlikku ühiskonda iseloomustatakse põlvkondade järjepidevuse, mitte konflikti kaudu. „Kommunismiehitajate” paradigmata ei saa käsitada lihtsalt kui ideoloogilist õigustust noorte tööjõu majanduslikuks ärakasutamiseks, vaid pigem oli see uue ühiskonna ehitamise ja põlvkondade järjepidevuse füüsiline kehastus. (Pilkington 1994: 84) „Iga järgnev põlvkond kogub endasse eelkäijate parimad omadused. See on vaimse pärandamise kõigutamatu seadus. Lapsed võtavad isadelt revolutsioonilipu ja viivad seda edasi. [...] Nõukogude sotsialistlikus ühiskonnas on isad ja pojad ühe idee kaasvõitlejad, ühised võitluses suure eesmärgi – kommunismi ehitamise nimel. Noorus on kutsutud viima edasi suuri ideaale, mille teostumise eest võitlesid terved põlvkonnad revolutsionääre.“ (Lissovski 1971: 86)

Eesti puhul mingist järjepidevusest loomulikult rääkida ei saa, see oli valitsuse selge küüniline akt kasutada noorte „vabatahtlikku tööd sunni viisil“ (Pilkington 1994: 52).

Noored kui lääne mõjude ohvrid

Nõukogude Liidus jätkus hoolimata „sotsialistliku ideoloogia võidust“ sõjajärgsetel aastatel nii sisevaenlaste kui nüüd lisandunud välisvaenlaste otsimine ja nende vastu võitlemine.¹⁹ Peatähelepanu

¹⁹ Sotsialismi võit fikseeriti uue konstitutsiooni vastuvõtmisega 5. detsembril 1936. aastal VII erakorralisel NSV Liidu nõukogude kongressil (*NLKP teatmik*. 1980: 239). “Sotsialistliku ideoloogia võidust hoolimata esines ühe osa nõukogude inimeste teadvuses veel kapitalismi igandeid, mille vastu oli vaja energiliselt võidelda. Eriti käis see meie vabariigi kohta, kus kodanliku ideoloogia riismed andsid enast veel tunda. Pealegi oli hitlerliku okupatsiooni aastatel rahvahulkade teadvust

Foto 5. Üliõpilasneiud jenkat tantsimas. 1966. ERM Fk 2861: 395.

Aleksander Müller mäletab 1964. aastast: „Kooli kinniste tantsupidude suhtes oli õpetajaskonna arvamus selline, et peale tvisti, mis on muidugi kõlvatu ja paha, on vastuvõetamatu ka soomlaste jenka. Lõpuks otsustati jenka siiski legaliseerida” (Salumets 1998: 273).

pöörati intelligentsile, keda kahtlustati teisitimõtlemisses ja lääne kultuuri kummardamises. Kardeti nende mõju noortele.²⁰ Samal ajal

---

mürgitanud fašistliku ideoloogiaga, sisendatud neile vihkamist nõukogude võimu ja kommunismi vastu. Peale selle ulatus Lääne-Euroopas varjupaika leidnud eesti kodanlike emigrantide reaktsooniline mõju mitmesuguste kanalite kaudu ka Eestisse.“ (*Lühiülevaade...* 1983: 146)

²⁰ 1946. aasta augustis avaldati ÜK(b)P keskkomitee otsus „Ajakirjadest *Zvezda* ja *Leningrad*“. Süüdistades ajakirju „lõimitamises kõige välismaise ees“, rõhutati kultuuri poliitilisust, sest „meie ajakirjad on Nõukogude riigi võimsaks vahendiks nõukogude inimeste ning eriti noorsoo kasvatamisel ja peavad seepärast juhinduma sellest, mis moodustab nõukogude korra elulise aluse – tema poliitikast. Nõukogude kord ei või sallida, et noorsoos kasvatataks ükskõiksust nõukogude poliitika suhtes, käegalõõmise ja ideelageduse vaimu.

Nõukogude kirjanduse, maailma kõige eesrindlikuma kirjanduse jõud seisab selles, et see kirjandus, millel ei ole ega võigi olla teisi huve kui rahva huvid, ri-

kui Teise maailmasõja järgne periood tähistas lääne noorsoo jaoks uut vabadust, siis nõukogude noortele algas see konspiratsiooni ja kahtlustuste õhkkonnas, riigi ja tema juhtide soovidele allumise õhkkonnas. 1949. aasta ÜLKNÜ XI kongressist alates pöörati suuremat tähelepanu ideoloogilisele puhtusele ja sellele, et noortel oleks poliitiliselt õiged vaated. Hakati kontrollima noorte vaba aja veetmist. Näiteks külma sõja puhkedes keelati kõik läänelik – kinodest kadusid ameerika filmid, keelati sving, fokstrott, aeglane valss ja teised lääne tantsud, džäss mõisteti hukka ja saksofon kuulutati „Ameerika imperialismi“ hääletoruks.²¹ 1931. aastal sündinud naine meenutas: *Muusika oli niisugune, mis partei ideoloogia poolt oli lubatud, eelkõige patriootiline. Saksofon oli keelatud muusikariist. Pärast 1955. a. Kuressaare keskkoolis andekad poisid hakkasid mängima džässit ja saksofoni kasutama, millest tuli kooli direktori poolt neile suuri pahandusi.* (KV 1046:45) 1932. aastal sündinud naise sõnul: *Rokk ja isegi jazz olid keelatud. Kui kusagil viiekümnendate lõpus üritasid mõned paarid tantsida „lahku“, nagu siis nimetati, tekkis suur skandaal ja orkestril keelati mängimine kuni „korralageduse“ likvideerimiseni ja öeldi, et kui veel üritatakse, siis lõpetatakse pidu.* (KV 1046: 315)

Üheks noorte poliitilise ja kultuurilise mõjutamise vahendiks kujunes isetegevus (vt Toome 1986: 131). Kultuurimajade juurde loodi estraadi- ja näiteringid, laulu- ja tantsuringid, kuid nende tegevus suruti Nõukogude Liidus käibivatesse raamidesse. Nii oli igas programmis kohustuslik osa poliitilistel lauludel, luuletustel ja segakavadel. Tuli tantsida vennasrahvaste tantse ja näidendites kajastada

---

gi huvid. Nõukogude kirjanduse ülesanne seisab selles, et aidata riigil kasvatada õigesti noorsugu, rahuldada tema vajadusi, kasvatada uut põlvkonda, kes on reibas, usub oma üritusse, ei karda takistusi ja on valmis igasugused takistused võitma.“ (NLKP kongresside... 1957: 483–484)

Sellele järgnesid otsused „Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamisest“, „Kinofilmist *Suur Elu*“, 1948. aasta veebruaris lisandus otsus „Muradeli ooperist *Suur Sõprus*“. Pärast seda algas üle kogu NSV Liidu nõiajaht „kosmopoliitide“ ja „Lääne ees lõmitajate“ leidmiseks ja karistamiseks. Sama toimus Eestis.

ÜK(b)P poolt aastail 1946–1948 vastu võetud kultuuri käsitlevatest otsustest juhindus noorte kasvatamisel ka EK(b)P (Toome 1986: 126).

²¹ 1935. aastal sündinud naine, kes suunati 1958. aastal Tartu linna kultuurimaja direktoriks, korraldas koos tolelaegse populaarse ansambliga Harvlek džässifestivale. Selle eest sai ta aga 1959. aastal käskkirja. (*Meie viiekümnendad*. 2003: 192)

aktuaalseid päevaküsimusi nõukogude tegelikkust moonutamata.²² 1933. aastal Karksis sündinud naise sõnul: *Rajooni kultuuriosakond kontrollis alati meie repertuaari ära, mis me esitasime. Kava kinnitati. [...] Noortele see ei meeldinud, sest mõni näidend nagu ei olnud riigikorra vastu, aga nemad midagi ridade vahelt ikka leidsid ja keelasid ära.* (KV 1068: 69) Ka 1934. aastal sündinud naine meenutas: *Laulsin küll koolikooris ja võtsin osa näiteringi tööst, ütlematagi oli selge, mida repertuaari tuli võtta. Mõnel laulul tuli mõned sõnad muuta, isegi kui need olid rahvalaulud. Aga see, kui peol teadustati, et ansambel esitab Ivanovi Valge tuvi ja kostma hakkas Iradieri La Paloma, räägib küll üsna selget keelt.* (KV 1067: 135)

Kuigi „sula aja“ poliitilise õhustiku muutumine lõi pinnase kultuurielu liberaliseerumiseks ja „raudse eesriide“ paotumiseks, oli see siiski pingelise rahvusvahelise usaldamatuse periood. Nõukogude noori vaadeldi nüüd mitte niivõrd minevikust pärinevate kodanlike normide, kuivõrd kaasaegse lääne kodanluse mõjude ohvritena (Pilkington 1994: 66–67). Komsomoli uueks rolliks sai noorte esteetiline kasvatamine.²³ Mõistes nii *rock'n'roll'*i kui ka selleaegsed moetantsud hukka, hakati noortele korraldama tantsukursusi ja

²² Levis sotsialistlik realism – näiteks ajakirjas *Stalinlik Noorus* (1947, nr 1: 18–19) avaldatu kohaselt soovivat noored, et kirjanikud kirjutaksid kaasaegsest elust, kunstnikud kujutaksid oma loomingus tööd ja teatrites lavastataks päevakajalisi näidendeid.

Viiekümneandel aastatel rajati kultuurimajade juurde partei nõudel agitbrigadid, mis pidid maal ringi sõitma, et põllutöid hoogustada ja „nõukogude võimu viljastavat mõju“ propageerida. Neist veoautokastis ringisõitmistest on asjaosalistel peamiselt helged ja romantilised mälestused.

²³ ELKNÜ Keskkomitee büroo kinnitas 1958. aastal noorsoo esteetilise kasvatuses parandamise plaani, mille elluviimiseks moodustati erikomisjon, esimeheks kirjanik Paul Rummo (vt Toome 1986: 185–186). Otsus „Vabariigi komsomoliorganisatsiooni ülesannetest noorsoo kultuurilise taseme tõstmisel“ võeti vastu ELKNÜ KK VI pleenumil. Seal kirjutati: „[...] seda, mida on viimasel ajal tehtud noorsoo kultuurilise kasvatuses osas, ei saa pidada küllaldaseks, sest mõnigi kord tuleb kohata noori, kes on vaimselt piiratud, ebakultuurne ja harimatu. Mõnede noorte vaimne piiratus väljendub lõimitamises lääne manduva kultuuri ees [...]. Kuid rääkides noorsoo esteetilisest kasvatuses, ei tohi unustada kommunistliku esteetilise kasvatuses sügavalt parteilist iseloomu. Esteetilise kasvatuses pea-eesmärk seisab selles, et kasvatada noorsugu kommunistliku kõlbluse vaimus, igakülgsest arenenud ja kultuursete inimestena, kes oleksid aktiivsed ja teadlikud võitlema kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest“ (vt *Noorte Hääl* 3.6.1959).

õpetama neile seltskonnatantse: *Tartus viidi läbi 60-ndatel aastatel seltskonnatantsu kursusi ja tekkisid võistlustantsuringid kultuurimajadesse* (naine, snd 1939, KV 1047: 218). Peeti diskussioone maitse ja maneeride üle, hakati korraldama loenguid kirjandusest ja muusikast ning asuti kujundama uusi tavandeid.²⁴

1961. aastast, kui ametlikus propagandas tõusis esile kommunismi ehitamine, rõhuti ideoloogiatöös üha enam inimese teadlikkusele ja uue inimese kasvatamisele. Stalini-aegsed repressioonid asendusid nüüd lauskontrolliga ja korrale kutsumisega komsomoli poolt:

[...] *kui mõni õpilane millegagi silma paistis, siis komsomol kutsus kohe korrale. Ühel tütarlapsel oli ilus poisipea, temast tehti seinalehte karikatuur. Või riietuses midagi silmatorkavat oli, kohe tembeldati välismaa ees lõmitajaks. [...]*

Sekkujaks noorte tegevusse oli komsomol – ikka kahtlustati milleski „lääne ees lõmitamist“. Eks püüti end kuidagi välja rääkida. Ülikoolis meie kursuse koosolekul üks neiu ütles mittekomsomoli neiu kleidi kohta, et „see on nagu öösärk“ – oli lühikeste kimono-varrukatega sirge kleit. Lihtsalt otsiti vigu mida ette heita. Ilmseks selleks, et kõrgemal pool ette näidata, et koosolek oli kriitiline mittekomsomolide suhtes. (Naine, snd 1931, KV 1046: 51)²⁵

²⁴ Näiteks ELKNÜ Keskkomitee büroo otsus 1948. aasta jaanuarist nägi ette parandada noorte hulgas tehtavat usuvastast propagandat, kavandati abinõud loengu- ja kultuuritöö parandamiseks ning tõstatati mõte uute nõukogulike tavandite loomiseks. Esimeseks sammuks sellel teel oli leeriõpetuse keelamine (1949), kuigi konfirmatsioonitalitus oli lubatud. Leeriõpetuse keelamise põhjuseks oli selle populaarsus ning suur mõju noore inimese kujunemisele. Vastukaaluks kiriklikule leerile asuti korraldama nn noorte suvepäevi, mida rahvasuus hakati *võsaleeriks* kutsuma. Esimesed suvepäevad toimusid 1957. aastal Väätsal (vt Toome 1986: 130–131, 182–183; KV 122). Kuuekümnendate noortekultuuris oligi kirikul järjest väiksem koht, mistõttu käidi leeris ka salaja, kodukohast eemal: *Leeris käimine toimus salaja. Keegi ei teadnud teise kohta öelda, kas käidi või ei käidud leeris. Mina ei käinud leeris, kuna minu vanemad arvasid, et parem oleks mitte minna. [...]. Osavõtt noorte suvepäevadest oli tormiline. Läksid kõik, kes vähegi said. Noored suhtusid neisse kui ühte võimalusse koos olla ja üksteisest rõõmu tunda. Ka mina käisin seal 1961. a. (Naine, snd 1943, KV 1068: 119). Need, kes suvepäevadest osa võtsid, meenutavad sündmust eelkõige helgetes toonides, hinnates seejuures võimalust sõlmida uusi tutvusi ja veeta omaealistega koos looduses huvitavalt aega. Irooniliselt kirjutavad suvepäevadest need respondendid, kes ise seal ei käinud.*

²⁵ Näide nõukogulikust arusaamast riietusest: „Esmaste vajadustega seotust on noorte jaoks kõige olulisem riietumine. [...] ka siin on seoses sotsialistliku elulaadi

Rapla peatänava ühel aknal ilmus isegi mingil ajal kõigile lugemiseks (seina)leht, kus olid nimeliselt ära toodud isegi sellised ek-simused nagu peol kantud liiga lühike kleit või ebasobiv tantsustiil, mis matkis läänelikku ja mida nimetati lääne ees lõimitamiseks. [...] Olime kontrolliga nii harjunud, et ei osanud isegi pahandada. Mäletan, et ühel kinnisel asutuse peol mängis Kärü orkester lugusid, mida me ei olnud kuulnudki ja pillimehed näitasid, kuidas välismaal esinetakse ja tantsitakse. Lõbus oli, kuid see ei kurvastanud, et siin nii ei ole. (Naine snd 1932, KV 1046: 319)

Intervjuudes ja küsimuslehe vastustes toonitati, et noorena süs-teemi absurdsustele nii väga ei mõeldudki.²⁶ Pigem haarati kinni uutest pakutud võimalustest ja võeti aktiivselt osa nii tantsukursus-test kui ka erinevatest loengutest. *Kui oli lauluisu, laulsime kõike – ka koolis õpitud koorilaule ja patriootilisi lugusid – peaasi, et laulu oleks (naine, snd 1939, KV 1047: 219). Väljasõite tehti ja palli sai mängida, nii et mina olin rahul (naine, snd 1933, KV 1068: 69).* Samuti tegeldi meeeldi mitmesuguse isetegevusega, kuigi see oli ajastu poliitilisele vaimule allutatud. Meenutustes domineerivad eel-kõige positiivsed emotsioonid.

Lääneliku noortekultuuri kujunemine

Otsese hirmu taandumine ja väliskontaktide avardumine peegeldusid lääne noortekultuuri ilmingute peaaegu samaaegses levimises ka Eestisse. Juba 1955. aastal kirjeldas ja analüüsis Juhan Smuul oma *Muhulaste imelikes juhtumites Tallinna juubelilaulupeol* Tallinna tänavatel eripäraselt silma paistvaid noori, nimetades neid

---

arenguga tekkinud uusi aspekte. Kodanlik reklaam püüab kujundada tarbe peaaegu igaks eri situatsiooniks eri riietuse järele. Moejoon teeb pidevaid uperpalle. See kõik teenib tarbimise kunstliku suurendamise eesmärki. Meie ühiskonna areng toimub teises suunas, riietuses püütakse järgida vajaduste rahuldamisest ja loomulikult esteetilisest külge. Et riietusel on elus lõpuks siiski teisejärguline tähtsus, omandab see ka noorte ajabüüzetis peagi stabiilse koha. “(Titma, Kenkmann 1977: 131)

²⁶ Näiteks kirjanik Teet Kallase meenutus oma noorpõlvest: „Ma enne niipalju ei mõelnudki nende asjade peale. Sul on ju nii palju teha – plikadega kohtuda, südant valutada ja viina võtta. Jõuad sa siis mõelda selle okupatsiooni rängast survest. Küll nüüd noor põlvkond tahaks, et me oleksime siis käinud ringi niisuguse näoga, nagu meil oleks hammas valutanud. Okupatsiooni raskete pilvede all.“ (Palli 2004b)

Wiedemanni järgi *lõngusteks*²⁷ (Smuul 1981: 311). Nad olid eesti vasteks 1950. aastate alguse briti *teddy boy*'dele. Tänavapildist eristusid nad oma ekstsentrilise rõivastusega: kitsad püksid, erksad pintsakud, kirjud lipsud, kirevatriibulised sokid ja sallid, paksu kautšuktallaga *bata*-kingad. Kui viimaseid hankida ei õnnestunud, tehti neid ise – Kommunaari kingadele kleebiti toorkummi alla ja lõigati noaga sakid äärde (Palli 2004a).

Muutus mood, muutus ka lõnguste maitse, näiteks 1964. aasta *Siluetist* võib lugeda: „Mõne aasta eest liialdasid meie lõngused kingataldade paksusega, nüüd kõnnitakse ka poris ja lõrtsis võimalikult õhukeste taldadega, mille õige koht oleks tantsupõrandal“ (lk 64). Lisaks *džimmikingadele* kandsid lõngused kuuekümnendatel aastatel kilemantleid, nailonsärke ja palloneid ning kui sugulastelt välismaalt hakkasid pakid tulema, siis T-särke ja teksasidki (Palli 2004a).

Rõivastuse põhjal võidi lõngusteks tembeldada ka lihtsalt moodsalt rõivastuvaid noori. Näiteks 1940. aastal sündinud mees meenutas, et temagi kandis noorpõlves kitsaid alt lukuga pükse, kingsepast tädimehe tehtud paksu tallaga kingi, millele olid mustrid äärde tehtud, ning briljantiiniga võitnud ja üleskammitud soengut. Ta ei pidanud end lõnguseks, kuigi sellekohaseid märkusi talle tehti. (Mees, snd 1940, intervjuu) *Silueti* veergudel asuti ajastule iseloomulikult jagama noortele näpunäiteid, mis on rõivastumises hea ja mis halb, ning koolides hakati korraldama vastavateemalisi loenguid (1964: 63–64), kuid *ega see midagi tähendanud, ikka tehti nii nagu tehti* (mees, snd 1940, intervjuu).

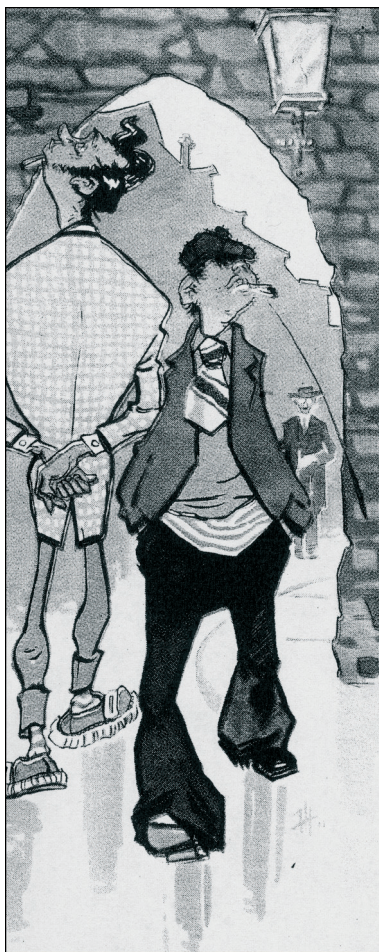
Smuuli järgi iseloomustas lõnguseid lisaks erilisele riietusele ka eriline kõne, eriline kõnnak ja eriline tantsustiil (Smuul 1981: 310–311, 322). Sarnaselt kirjeldasid neid ka küsimuslehele vastanud, näiteks 1939. aastal sündinud naine kirjutas: *Nende seas oli nii ülbeid kui tavapoisse, nii tudengeid kui tänavakraadesid. Lõnguseks ristiti üsna kergelt – kui olid alt kitsad püksid, paksu tallaga jalanõud – batad, ühe nõõbiga ruuduline pintsak, siis nimi külge. Ehksamaks tegi asja see, kui ta omandas vastava kõnnaku ja tantsule kutsumise liigutuse. Mõni neist oli lihtsalt moekas, osa aga moodustasid kamba,*

²⁷ Nende vasteks Venemaal oli *stiljaga* (Vaher 1999: 1221, vt Pilkington 1994: 66–68), Lätis *stilīgais* (Svede 2000: 193).

ülbitsesid, lausused labasusi, tavaliselt tüdrukutele. Paljud olid kehvad tantsijad või ei tantsinud üldse. Tantsides püüdsid kasutada stiili, nagu oleks partner tõukamiseks-tõmbamiseks ettelükatud kast. Hiljem, kui muusikasse tuli twisti rütm, siis toimus üsna erilisi kakkumisi-kiskumisi nende lõnguste poolt, kes enese arvates hästi tantsisid. (KV 1047: 216)

1943. aastal sündinud naine iseloomustas lõnguseid nende üldise hoiaku ja käitumise kaudu, tuues ära üldsuse suhtumise neisse: *Neisse suhtuti mitmeti: nooremad vaatasid neile alt üles, imetlevalt. Vanemad inimesed teatava halvaksapanuga. Mina isiklikult kartsin neid, sest midagi võõrastavat oli neis küll. Eriti häiris mind nende ülbe suhtumine ümbritsevasse. Ju see oli siis poos. Ja nende käitumist nimetati „poosetamiseks”. Tervitati üksteist sõnadega „moens krae”, seisti tänavanurkadel ja äratati tähelepanu.* (KV 1068: 115)

Küsimuslehele vastanud ja intervjuueeritavad üksnes kirjeldasid lõnguseid ning väljendasid oma suhtumist neisse. Lõngus keegi neist omal ajal ei olnud, mistõttu ei saa siin rääkida nimetatud subkultuuris vahetult osalenute endi subjektiivsetest motivatsioonidest või eesmärgist, sellest, kuidas nad ise mõtestasid või väärtustasid oma tegevust. Kuna ühiskondlik surve lõdvenes, kas oli siis tegu lihtsalt noorte inimeste julgema eneseväljendusega, isikliku vabaduse ja kogemuste otsimisega, tahtega massist erineda ja originaalne olla, lääne matkimisega? Või oli see

Joonis 1. Lõngused. Hugo Hiibuse karikatuur (*Pikker* 1957, nr 1: 12).

ka protest, katse mässata, süsteemi ettekirjutustest välja murda? Tuginedes üksnes kõrvaltvaatajate kirjeldustele, järelmaksin pigem esimest, kuigi tahe erineda tähendab samaaegselt protesti ühetaolisuse vastu. Vaapo Vaher lisab sellele ideoloogilise dimensiooni, pidades lõnguslust omamoodi protestiks valitseva kommunistliku moraali ja nõukogude töökultuse vastu. Elati ju demonstriivselt hõlbuelu, leninlikele ideedele seati vastu raha, riietuse ja asjade kummardamine, komsomolikoosolekutele lärmakad tantsupeod ja kampadevahelised tänavakaklused. (Vaher 1999: 1218, vt ka 1225) Igatahes väärub teema põhjalikumat uurimist.

Lõnguseid ei olnud küll eriti arvukalt, kuid uue, lääneliku noortekultuuri fenomenina kujutasid nad endast tõsist väljakutset nõukogude ideoloogiale. Ajakirjanduse veergudel asuti otsima põhjusi, miks ja kust sellised noored, „kelles härrasvõsukeste harjumused ühinevad lõmitamisega võõramaise ees”, on sotsialistlikku ühiskonda tulnud (vt *Noorte Hääl* 26.8.1959). *Siluetis* kirjutati pealkirja all „Probleemid, mis vajavad lahendamist“: „Lõngus ei ole ainult liialdaja, ta on ka asotsiaalne. Temas on harilikult ikka väärast kasvatuses tingitud kalduvust huligaansusele, vägivaldsusele, moraali laostamisele. Muidugi ei ole kõigi lõnguste asotsiaalsuse aste ühesugune. Nende hulgas on ka lihtsalt lodevaid, vaimselt piiratud noori.“ (1964: 63) Hruštšovi ajale iseloomulikult asuti lõnguseid kasvatama ja ümber kasvatama. Neid kujutati negatiivse ja hoiatava näitena filmides²⁸, raamatutes, naeruvääristati satiiriajakirjas *Pikker*²⁹. Niiviisi kujundati lõngustest ühiskondlikku arvamust, millele asjaosalised oma üleoleva oleku ja vulgaarse slängiga ka ise kaasa aitasid.

Rock'n'roll ist alates on popmuusika olnud noorte üks olulisemaid kultuurihuvisid (vt Willis 1990: 59–82; Bennett 2000; 2001). Nõukogude võim suhtus *rock'n'roll*'i kui antinõukogulikkude muusikasse, pidades seda ühtlasi röpaseks lääne propagandaks, mille sihtmärgiks olid noored. Ametlikust vastuseisust hoolimata jõudis see välismaa raadiojaamade, Soome televisiooni ja välismaa sugulastelt saabuma

²⁸ Näiteks Egon Ranneti filmistsenaarium „Vihmas ja päikeses“ (1959).

²⁹ Vt ka ajakirja *Noorus* (1957, nr 3: 24–25), kus lõngustest ilmus satiiriline kirjutis „Kangialused kangelased“, mis oli illustreeritud Hugo Hiibuse ja Gennadi Muravini karikatuuridega.

hakanud pakkide kaudu eesti noorteni. *Rock'n'roll*'i ümber tekkinud lõnguste subkultuur oli noorte esimene arglik kummardus ameerikalikule noortekultuurile: *Muusika oli lõngustega kaasas; [...] „Lustikummut“ rippus lõngustel kaelas.* (Naine, snd 1943, KV 1046: 116) Samas polnud viiekümnendatel ja veel kuuekümnendate algulgi meenutuste kohaselt huvi popmuusika vastu noorte seas domineeriv, üheks põhjuseks oli kindlasti info puudus. Rohkem kuulati pigem estraadi- ja ka klassikalist muusikat, mida edastasid Eesti raadiojaamad. Lauljatest nimetati enim Artur Rinnet, Georg Otsa, Kalmer Tennossaart, Heli Läätsa ning ansamblitest 1960. aastal tegevust alustanud Lainet.

Ansambli *The Beatles* tulekuga alguse saanud muutused lääne popmuusikas ja noortekultuuris avaldasid oma mõju ka suletud Eestis. Noored, valdavalt 1940. aastate teisel poolel sündinud, vaimustusid uuest muusikast, mis tõi nendeni aimu hoopis teistsugusest maailmast ja elutunnetusest, kui pakkus valitsevat ideoloogiat. Muusika tarbimise kõrval hakkasid noored aktiivselt ise muusikat tegema – 1963. aastast alates hakkasid Eestis tekkima kitarristide ansamblid ning biitmuusika muutus sarnaselt läänemaailmaga noorsoo üheks eneseväljendusvahendiks. Vello Salumets osaleja ja protsessi seestpoolt nägijana on sellest andnud põhjaliku ülevaate raamatus *Rockrapsoodia* – nii konkreetsetest ansamblitest, muusika ja pillide hankimisest, esinemiskohtadest, pidudest, süsteemi ja vanemate suhtumisest jms. Salumetsa sõnul võimaldas see muusika noortel vastanduda nii nõukogude argipäevale, koolile kui ka oma vanematele, kes „valitsevat korda manasid ja samas püüdsid oma lapsi sellesse ühiskonda sisse pressida“. (Salumets 1998: 269) Sooviti kuuluda ühte kultuuriruumi läänega, „raudsest eesriidest“ hoolimata.

Sarnaselt lõngustega sattusid biitmuusikudki ühiskonna kriitika alla, kritiseeriti lärmakat muusikat, esinejate välimust, samuti nõukogude noortele sobimatuid läänelikke tantse. 1960. aastate keskel siinsed kitarristide ansamblid ühiskonnale erilist muret siiski ei valmistanud, nende tegevust vaadati pigem kui laste liivakastimängu. Pärast 1968. aasta Tšehhoslovakkia sündmusi muutusid aga rokkmuusika ja noorte kogunemised ühiskonnale ohtlikuks. Asjaosaliste sõnul hakati tegema kohati lausa idiootlikke ettekirjutusi repertuaari ja esinejate suhtes (vt Salumets 1998: 367–368). Valitses arusaam,

et kui noortele midagi meeldib, on see järelikult läänest ja järelikult paha, mis tuli igaks juhuks ära keelata (Palli 2004a).

KOKKUVÕTE

Muutunud poliitilise süsteemi tõttu omandas noortediskursus Nõukogude Eestis kultuuriliselt spetsiifilise alatoonini. Valitseva ideoloogia kohaselt peeti noori peamiseks jõuks muutuste tegemisel ja selleks tuli neist kasvatada „veendunud ja andunud võitlejad kommunismi eest“. Paradigma „noortest kui kommunismiehitajatest“ kujutas endast uue ühiskonna ülesehitamise praktikak – noored lülitati päevaküsimuste lahendamisse, paradigma „noortest kui lääne mõjude ohvrisk“ aga „uue inimese“ kujundamise ja kasvatamise praktikak – noori püüti isoleerida kõigist nn kahjulikest mõjudest.

Noored ise elasid oma elu. Paljusid asju tehti iseenesestmõistetavalt, ideoloogia üle juurdlemata. Viiekümnendate algusaastate raskel ajal saadi meenutajate sõnul varakult täiskasvanuks, kuid teisalt oldi ka kui naiivsed suured lapsed, sest maailm oli suletud ja maailmaasjadest suurt ei teatud. Aastakümne teisest poolest alguse saanud sula perioodil raudne eesriie avanes veidi ja nii mõndagi välismaailma eakaaslaste tegemistest jõudis eesti noorteni. See viis lääne noortekultuuri jäljendamisele ja kujunemisele kuuekümnendatel aastatel. Lääne mõjude laostava tulemuse vältimiseks kujunes samal ajal välja mitmekihiline ideoloogilise kontrolli süsteem, kus „sula asendasid tihti hallad“ (Kuuli 2002: 5) – oli „muutliku kliima periood“ (Pilkington 1994: 70).

Allikad

KV – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste arhiiv

KV 122 – noorte suvepäevadest

KV 1046, 1047, 1067, 1068 – vastused küsimuslehele nr 216 „Noortekultuurid nõukogude ajal“.

EA – Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv

EA 239. Liisi Laane. Ajaloo osakonna üliõpilaste igapäevaelu 1960. aastatel Tartus. 1996.

Perioodika

Noorte Hääl 1959

Noorus 1957
 Pikker 1957
 Rahva Hääl 1991
 Siluett 1964
 Stalinlik Noorus 1947

Kirjandus

- Aarelaid, Aili 2000. Topeltnõuetlemise kujunemine kahel esimesel nõukogulikul aastakümnel. – *Akadeemia* 4: 755–773.
- Allaste, Airi-Alina 2001. Klubikultuur Eestis. – Sirje Helme, Johannes Saar (toim). *Ülbed üheksakümnendad. Probleemid, teemad ja tähendused 1990. aastate eesti kunstis*. Tallinn: Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, 67–82.
- Allaste, Airi-Alina 2005. Uimastitarvitajate kultuurid. – *Uimastid ja uimastitarvitajad Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Valgus, 5–92.
- Beitl, Klaus 1986. Merkmal: Jugendlicher. Einführung zum Symposium. – Klaus Beitl (Hrsg.). *Gegenwartsvolkskunde und Jugendkultur. Referate des 2. Internationalen Symposions des Instituts für Gegenwartsvolkskunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften vom 4. bis 8. Juni 1985 in Matersburg*. Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkskunde Nr. 18. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 9–21.
- Bennett, Andy 2000. *Popular Music and Youth Culture: Music, Identity and Place*. Palgrave.
- Bennett, Andy 2001. *Cultures of Popular Music*. Maidenhead: Open University Press.
- Bennett, Andy, Keith Kahn-Harris 2004. Introduction. – Andy Bennett, Keith Kahn-Harris (eds.). *After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 1–18.
- Cohen, Albert K. 1997. A general theory of subcultures [1955]. – Ken Gelder, Sarah Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge, 44–54.
- Epstein, Jonathon S. 1998. Introduction: Generation X, Youth Culture, and Identity. – Jonathon S. Epstein (ed.). *Youth Culture. Identity in a postmodern world*. Malden, Mass.: Blackwell Publishing, 1–23.
- Gelder, Ken 1997. Introduction to part two [The Birmingham tradition and cultural studies]. – Ken Gelder, Sarah Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge, 83–89.
- Gordon, Milton M. 1997. The concept of the sub-culture and its application [1947]. – Ken Gelder, Sarah Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge, 40–43.
- Hall, Stuart, Tony Jefferson (eds.) 1976. *Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post-war Britain*. London: Hutchinson.
- Hebdige, Dick 1988. *Hiding in the Light: On Images and Things*. London and New York: Routledge.
- Illisson, Leonhard 1949. Saateks. – [Laas, Karl (koost)]. *Nõukogude kalevlased. Koguteos VSÜ "Kalevi" tegevusest*. Tallinn: Pedagoogiline Kirjandus, 6–7.

- Josia, Udo (koost) 2004. *Saatuseskaaslased. Eesti noored vabadusvõitluses 1944–1954*. Tartu; Tallinn: Endiste Õpilaskorraldajate Liit.
- Kenkmann, Paul, Jüri Saarniit (koost) 2005. *Põlvkonnad muutuvad ajas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kozlovski 2000 = Козловский В. В. Интервью с профессором В. Т. Лиссовским. – *Журнал социологии и социальной антропологии*. Том III, № 4 (12): 7–25. http://www.sociology.net.ru/journal/archiv/j_4_2000.pdf.
- Kuuli, Olaf 2002. *Sula ja hallad Eesti NSV-s. Kultuuripoliitikast aastail 1953–1969*. Tallinn: O. Kuuli.
- Kõresaar, Ene 2005. *Elu ideoloogiad. Kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes*. Eesti Rahva Muuseumi sari 6. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Lenin, Vladimir Iljitš. 1976. *Noorsoost*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Lissovski, Vladimir 1971. *Nõukogude noorus sotsioloogiapölgelis: noorsoo tulevikukavad, huvialad, püüdlused*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Lühiülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost*. 1983. Tallinn: Eesti Raamat.
- Meie viiekümnedad. 50 viljandimaalase mälestusi 1950-ndaist aastaist*. 2003. Viljandi: Viljandimaa Pensionäride Liit.
- Mikkor, Marika 2003. Tartu *skinhead* id ja meedia. – *Tuna* 4: 21–49.
- Mohrmann, Ute 1987. Jugendforschung in der DDR – unter besonderer Berücksichtigung volkswissenschaftlicher Untersuchungen zur Jugendweihe. – Klaus Beitz (Hrsg.). *Gegenwartsvolkswunde und Jugendkultur. Referate des 2. Internationalen Symposiums des Instituts für Gegenwartsvolkswunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften vom 4. bis 8. Juni 1985 in Mattersburg*. Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkswunde Nr. 18. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 307–320.
- Muggleton, David 2000. *Inside Subculture: The Postmodern Meaning of Style*. Oxford: Berg.
- NLKP kongresside, konverentside ja keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused*. III osa. 1957. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- NLKP teatmik*. 1980. Kolmas eestikeelne täiendatud ja ümbertõetatud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat.
- Noorsooteemalised üliõpilastööd. – *Eesti Noorsoo Instituut*. <http://www.eni.ee/et/bibliograafia/yliopilastood>.
- Palli, Ilmar 2004a. Täiesti tundmatus Linnas. – *KesKus* 4. http://www.kes-kus.ee/index.php?kateegooria=artiklid&action=loe&artikkel_id=416.
- Palli, Ilmar 2004b. Iru vanadekodust Patarei vanglasse – *KesKus* 7. http://www.kes-kus.ee/index.php?kateegooria=artiklid&action=loe&artikkel_id=508.
- Park, Robert E. 1997. The city. Suggestions for the investigation of human behaviour [1915]. – Ken Gelder, Sarah Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge, 16–27.
- Pilkington, Hilary 1994. *Russia's Youth and its Culture. A nation's constructors and constructed*. London and New York: Routledge.
- Pilkington, Hilary 2004. Youth Strategies for Glocal Living: Space, Power and Communication in Everyday Cultural Practice. – Andy Bennett, Keith Kahn-Harris

- (eds.). *After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 119–134.
- Povrzanović, Maja 1987. Forschungen zur Jugendkultur in Jugoslawien heute. Eine Übersicht über ethnologische und soziologische Forschungen zur Jugendkultur. – Klaus Beitzl (Hrsg.). *Gegenwartsvolkskunde und Jugendkultur. Referate des 2. Internationalen Symposiums des Instituts für Gegenwartsvolkskunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften vom 4. bis 8. Juni 1985 in Matersburg*. Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkskunde Nr. 18. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 331–346.
- Rannet, Egon 1959. Vihmas ja päikeses. – *Looming* 7: 980–1027.
- Reinvelt, Riina, Merike Ivask (koost) 2005. *Kuue samba kutse. Naisena ülikoolis*. Tartu–Narva: Korp! Filiae Patriae.
- Saarniit, Jüri 1995. *Eesti noorte väärtushinnangud läbi aegade*. Tallinn: Kultuuri- ja Haridusministeerium.
- Saarniit, Jüri 1998. *Eesti koolilõpetaja: põlvkondade vahelisi ja piirkondlikke erisusi*. Tartu: Haridusministeerium.
- Salumets, Vello 1998. *Rockrapsoodia*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Savisaar, Edgar 1980. *Eesti Õpilasmaleva areng*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Siemer, Kaari 2003. Võim, indiviid ja kohanemine elulugudes: vanemad eestlased elust Nõukogude Eestis. – Ene Kõresaar, Terje Anepaio (toim). *Mälu kui kultuuritegur: etnoloogilisi perspektiive. Ethnological Perspectives on Memory*. Studia Ethnologica Tartuensia 6. Tartu: Tartu Ülikool, 124–149.
- Siilivask, Karl, Hillar Palamets (koost) 1982. *Tartu Ülikooli ajalugu III: 1918–1982*. Tartu: Eesti Raamat.
- Smuul, Juhan 1981. Muhulaste imelikud juhtumised Tallinna juubelilaulupeol. – *Hea meremeeste hoidja*. Tallinn: Eesti Raamat, 269–359.
- Svede, Mark Allen 2000. All You Need is Lovebeads: Latvia's Hippies Undress for Success. – Susan E. Reid, David Crowley (eds.). *Style and Sozialism: Modernity and Material Culture in Post-War Eastern Europe*. Oxford, New York: Berg, 189–208.
- Taylor, Karin 2005. „Our Own Rhythm of Life“. Young People and Marriage in Bulgaria in the 1960s and 70s. – Klaus Roth (Hrsg.). *Sozialismus: Realitäten und Illusionen. Ethnologische Aspekte der sozialistischen Alltagskultur*. Wien: Verlag des Instituts für Europäische Ethnologie, 155–168.
- Thornton, Sarah 1997. Introduction to part one [The 'Chicago School' and the sociological tradition]. – Ken Gelder, Sarah Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge, 11–15.
- Titma, Mikk (toim) 2001. *Sõjajärgse põlvkonna elutee ja seda kujundanud faktorid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Titma, Mikk, Paul Kenkmann 1977. *Noore põlvkonna probleemid*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Titma, Mikk, Paul Kenkmann 1979. *Noore põlvkonna vaimsusest*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Titma, Mikk, Paul Kenkmann 1988. *Meie üliõpilaskond*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Titma, Mikk, Paul Kenkmann, E. Saar, J. Uueküla 1990. *Ühe põlvkonna elutee*. Tallinn: Olion.

- Toome, Indrek (toim) 1986. *Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. II osa (juuni 1941 – 1985. aasta)*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Unt, Mati 1999. Maapoisi tee linnakirjandusse. – *Looming* 8: 1246–1252.
- Vaher, Berk 2001. Subkultuuri võimalikkusest Eestis. – Sirje Helme, Johannes Saar (toim). *Ülbed üheksakümnendad. Probleemid, teemad ja tähendus 1990. aastate eesti kunstis*. Tallinn: Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, 53–66.
- Vaher, Vaapo 1999. Viirastused Viru tänaval. – *Looming* 8: 1217–1229.
- Willis, Paul 1990. *Common Culture. Symbolic work at play in the everyday cultures of the young*. Paul Willis with Simon Jones, Joyce Canaan and Geoff Hurd. Milton Keynes: Open University Press.

YOUTH IN THE ESTONIAN SSR IN THE 1950s–1960s

Ellen Värv

Summary

The article is aimed at giving an overview of the life of young people in Soviet Estonia during two decades after World War II. The analysis is based on the treatment of sociologist Hilary Pilkington, who, studying youth culture in the Soviet Union, pointed out two main paradigms predominating in Soviet youth discourse: first, youth as constructors of communism and second, youth as victims of Western influence.

The primary source for the article is the answers received in 2004–2005 to the structured questionnaire “Youth Cultures in Soviet Time” drawn up within the framework of a joint project “Strategies and Practices of Everyday Life in Soviet Estonia”, which was carried out by the Chair of Ethnology at University of Tartu and the Estonian National Museum, as well as thematic interviews conducted in Tartu. In addition to these, reminiscences of history students of the 1960s interviewed in 1996 were also used.

For sociologists young age is the period when people develop and mould their character, start making choices and establish their identity. Soviet sociologists ignored the possible existence of a spe-

cific “youth culture”, as in equal society everybody enjoyed similar “socialist way of life”. Sociology regarded as young people a specific socio-demographic group with certain general socio-psychological characteristics and value orientations, whose social content was determined by the nature of their social relations.

The respondents themselves determined their young age in several ways: as the period between childhood and working life, as the period of studies, or the period finished by marriage.

When characterizing the social atmosphere inherent in the era through personal experience, some shorter periods could be distinguished in the youth reminiscences of the era under study: 1) first half of the 1950s beginning from deportation; 2) second half of the 1950s; 3) the 1960s.

Due to the changing political system youth discourse in Soviet Estonia acquired a culturally specific undertone. According to the ruling ideology young people were considered as the main force in making changes and therefore they had to be raised as “determined and devoted fighters for communism”. The paradigm of “youth as constructors of communism” served as the practice of building up a new society – young people were included into the solving of current issues. On the other hand, the paradigm of “youth as victims of Western influence” served as the practice of raising and developing a “new person” – every attempt was made to isolate young people from all the so-called detrimental effects.

Yet, young people themselves went on with their lives. Many things were done spontaneously, without pondering about ideology. By the words of the respondents, the children of the hard early 1950s became adults too fast; yet, on the other hand, they were as big naïve children as the world was closed for them and they knew nothing much about its affairs. During the period of thaw, which started in the second half of the decade, the iron curtain opened a little and some news of the doings of their foreign counterparts reached the Estonian youth. This resulted in imitating western youth culture and the formation of a similar one in Estonia in the 1960s. To avoid the so-called demoralizing result of the western culture, a multi-layer system of ideological control was developed at the same time, where “the thaw often alternated with frost” – it was “the period of changeable climate”.

МОЛОДЕЖЬ В ЭСТОНСКОЙ ССР В 1950–1960 ГОДЫ

Эллен Вярв

Резюме

В статье рассматривается жизнь молодежи в Советской Эстонии в два послевоенных десятилетия. Анализ основывается на теории социолога Хилари Пилкингтона, которая, исследуя молодежную культуру в Советском Союзе, выделила две основные парадигмы, господствующие в советском дискурсе о молодежи: во-первых, молодые как строители коммунизма и, во-вторых, молодые как жертвы влияний западной культуры.

Основным источником статьи являются ответы, поступившие в 2004 году на структурный вопросник «Молодежные культуры советского периода», составленный в рамках совместного проекта Тартуского университета и Эстонского национального музея «Стратегии и практики повседневной жизни в Советской Эстонии», а также тематические интервью, проведенные осенью 2004 и 2005 годов в городе Тарту. В дополнение к ним были использованы воспоминания студентов-историков 1960-х годов, полученные в ходе интервью в 1996 году.

Для исследователей-социологов юность – это период развития и формирования личности, когда делаются выборы и формируется идентитет. Советские социологи отрицали возможность существования какой-либо определенной «молодежной культуры», ибо в обществе всеобщего равенства у всех был и одинаковый «социалистический образ жизни». Под молодыми понималась специфическая социально-демографическая группа со своими конкретными социопсихологическими признаками и ценностными ориентациями, социальное содержание которой обозначалось не молодостью, а лишь характером социальных отношений.

Сами респонденты свою юность определяют по-разному: это время между детством и началом трудовой жизни, время учебы или период, заканчивавшимся замужеством/женитьбой.

Характеризуя общественную атмосферу того времени через собственные переживания, в воспоминаниях о молодости вырисовываются несколько небольших периодов: 1) начало депортаций – первая половина 1950-х годов; 2) вторая половина 1950-х годов; 3) 1960-е годы.

В силу изменившейся политической системы дискурс о молодежи в Советской Эстонии имел специфическую окраску. Согласно господствующей идеологии, молодые рассматривались как основная сила, которой предстоит довести до конца строительство коммунизма, поэтому из них следовало воспитывать «уверенных и достойных борцов за коммунизм». Парадигма «молодые как строители коммунизма» представляла собой практику строительства нового общества, – молодежь была включена в решение повседневных вопросов. Парадигма «молодые как жертвы влияний западной культуры» означала практику воспитания и формирования «нового человека», – молодых пытались изолировать от всех т.н. вредных воздействий.

Молодые жили своей жизнью. Много делалось как само собою разумеющееся, не задумываясь об идеологии. В тяжелое время начала пятидесятых годов, по словам информаторов, очень рано становились взрослыми, хотя, с другой стороны, были как наивные большие дети, ибо мир был закрыт и о том, что происходило в мире, особо не знали. В период оттепели, начавшийся со второй половины 1950-х годов, железный занавес чуть приоткрылся, и кое-что, относящееся к жизни своих зарубежных сверстников, дошло до и эстонской молодежи. Это привело к подражанию западной и оформлению своей молодежной культуры в шестидесятые годы. Одновременно, во избежание т.н. разорительных последствий влияний западной культуры, сложилась многослойная система идеологического контроля, где «оттепель часто замещалась похолоданием» – был «период переменного климата».